

Іван Ортинський

АХІЛЛЕСОВА П'ЯТА
НЕ ТІЛЬКИ)
УКРАЇНСЬКОЇ МИНУВШИНИ

ШЛЯХОМ
СПІЛЬНО-ХРИСТИЯНСЬКОЇ
ПРАВДИ ТА
УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

О. Д-Р ІВАН ОРТИНСЬКИЙ, СДБ

**АХІЛЛЕСОВА П'ЯТА
(НЕ ТІЛЬКИ)
УКРАЇНСЬКОЇ МИНУВШИНИ**

**ШЛЯХОМ СПІЛЬНО—ХРИСТИЯНСЬКОЇ
ПРАВДИ
ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ**

**Видавництво ОО. Салезіян
РИМ — МЮНХЕН — ФРАЙБУРГ
1991**

АХІЛЛЕСОВА П'ЯТА (НЕ ТІЛЬКИ) УКРАЇНСЬКОЇ МИNUВШИНИ

I. Вступ — постановка питання

Ювілей 1000-ліття Хрищення України ставиться перед нами не тільки широким діапазоном святкувань. Він і заставляє нас теж до глибшої призадуми над нашою минувшиною та до осмислення майбуття, у яке ми входимо, вступаючи в друге тисячоліття нашого християнського буття.

Отак, мимоволі висувається на перший план гнітучим кошмарем гірка доля українського народу впродовж віків. Питасмося, що було причиною наших нещасть, нашого національного горя. Безперечно, було б нерозсудливою найвністю спрошувати відповідь, зводячи її до одного спільногоЗ знаменника. Причин було, насправді, багато. Причин різного роду, причин залежніх та незалежних від нас. Приглядаючись, проте, більше, приходиться нам признати безсторонньо та ретельно, що є одна слаба сторінка, яка в рішуючій мірі спричинилаась до нашої народної

нужди та до втрати державницької незалежності, стаючи перешкодою до об'єднання усіх українців.

Отим нещасним недоліком, який так трагічно позначився у історії українського народу, була, на нашу думку, поруч нахилу до розбрата та крамоли, недостача освіти, а зокрема брак релігійної освіти та достатнього релігійного виховання. Це повело до неясності в церковно-національних спрямуваннях та до невиразності духовних переконань.

Щоправда, були часи, коли Україна знаходилася на відносно високому рівні культури. Це зокрема за княжої християнської Руси-України, коли могутні та побожні володарі дбали про освіту народу, чинячи український край славним світильником європейського Сходу. Це теж — світлі проміжки в дальших віках.

Проте, поминувши оті вийняткові моменти, посеред українського народу часто мало освіти, на всяк раз замало, якщо поглянути на інші європейські народи. В Україні не стало отих, хто творив би щільний та твердий осередок, який давав би українському народові ясну та далекосяжну орієнтацію. Не стало отієї провідної верстви, яка оживляла б народ в його законних та правильних стремліннях.

Не маючи достатнього чільного авангарду та відповідної рушійної сили, український народ падав у культурну, політичну, духовну та церковну безперспективності. Її вислідом було постання зачарованого кола. Бо саме ті, хто мав бути зав'язкою освіти та проводом народу, зневірювалися, залишаючи рідну ниву та збагачуючи чужих. Оте відпадіння аристократії, шляхти, інтелігенції, вищої верстви народу, яке збувалось різними черговими відпливами, починаючи в другій половині XIV століття, обезкровлювало український народ, кидаючи його в скрутне положення. Народ полішався сам, опущений, розгублений, знесилений, зенепалий. Дарма, що в ньому жевріли приспані сили та заховані можливості, він сам, зокрема в тих часах, коли простий народ мав мало до сказання, не міг спромогтися, аби піднятись та визволитись. Все ж таки, в деяких моментах ставав він вирішальним чинником своєї судьби, як, наприклад, в XVII столітті, за Хмельниччини. Але саме тоді його рішення не були вдалими, розсудливими та спасennimi. Йому бо бракувало виразного глядіння та розумного розрізнення, бо йому нездужалось на таке релігійне виховання, яке б його скерувало на правильний шлях.

Є загально знаним та незаперечним, що релігія від найраніших часів зорганізованого людського

буття аж по сьогодні, тобто до недавніх перемін нинішньої цивілізації, була невід'ємним виміром так в житті поодинокої людини як і в організованому бутті людей. Її значення являється унікальним. Її роля — суттєвою. Її завдання — необхідним. До певної міри народи, держави та імперії ототожнювались із своїми релігіями. Релігія творила народ, усправедливлювала його дії, надавала направленість, ставала джерелом його існування.

Оsmілюємося твердити, що це відноситься у особливший спосіб до українського народу. Положення України, яка знаходилася на перехресті різних доріг, у вирі розмаїтих нуртовань, під тиском багатьох навал, а зокрема поміж двома християнськими світами, Сходом та Заходом, вимагало надзвичайно тверезої та рішучої постави. Тому й український народ потребував сильної та ясновидючої релігії, тобто Церкви. Християнська Україна мусіла віднайти правильний та правдивий шлях, аби стати не тільки заборолом християнськості на слов'янському Сході, але теж і синтезою та місцем злуки двох відмінних видів однієї й цієї самої віри в Христа, а тим-то й знаменним та зразковим здійсненням християнської єдності. В цьому завданні крилися і ключі до судьби буття українського народу. Від розв'язки оцього питання

залежало й майбуття України: бути їй чи не бути. В дійсності, ніяк перечити, що українська Христова Церква виявилась стрижнем усієї української історії.

Якщо, отже, вважаємо, що недостатність релігійної освіти та неясність церковної настанови стали нашим національним нещастям, то наше питання зводиться до зашту, чи могла українська Церква вив'язатися як слід із свого завдання, аби відповідно освідомити народ, даючи йому таким чином спроможність викарбувати власну долю згідно з законними його стремліннями та ідеалами.

2. Релігійна освіта — суттєвий засіб передавання Христової Благовісти

Залишаючи на боці спір, чи людина стала людиною, коли почала вживати знаряддя праці, або чи почала вживати знаряддя, коли її розвиток дійшов до цього вагомого кроку, є незаперечним, що суттєвим для виникнення людини було спілкування людей поміж собою. Тільки в спільноті, в громаді, в соціальному житті міг розвиватися розум та міг завжди поступати. Взаємна залежність чинить свідомість людини все більшою та яснішою. Свідомість бо викликує питання, які

тільки в спільноті можуть шукати відповіді. Тому Бог, який, згідно з нашою християнською вірою, об'являється, залишає проголошення та передання „благої вісти“ людям, запрошуючи їх до співпраці над освідченням других людей та до співдії в веденні людей до їхньої остаточної мети.

„Віра із слухання, а слухання через слово Христове“, — читаємо в посланні апостола св. Павла (Рим. 10,17). Це завдання виконують слухачи, негайно та жертвоно перші апостоли, ученики та послідовники Христа. Чинять це вони згідно з їхніми покликаннями, з благодаттю та дарами, який кожен одержав (1 Кор. 1-7; Рим. 12, 6; ЕФ. 4, 11).

В перших часах слід відрізняти перш за все тих апостолів, що мандрують та не мають сталого осідку перебування, від тих, що мають сталий осідок перебування. Одні та другі стають пророками-звістителями Божого Слова та учителями, які передають науку Христа.

Проте, які проголошувати „добру новину“, вони, проповідники, мусять звернути увагу на колючки та терня, яке загороджує доступ слову Божому або не позволяє йому розвинутись. Віра бо в воскресіння не конче ґрунтуеться на тузі за воскресінням, на жданні життя у вічній щасливості. Але, навпаки, оголошуванням Божої обіт-

ниці в потойбічне життя разбуджує оцю жагу. Обітниця змислу збувається у довір'ї, що вона є відповіддю на голод, якого відчуття не виходить на поверхню свідомості, але який треба оживити, освідомити, розбудити. Євангеліє не дає тільки відповіді на наші питання, але воно й міняє наші питання, стаючи відповіддю на оці наші змінені питання.

Це значить, що благовіститель Христової „доброї новини“ мусить знайти людей там, де вони дійсно знаходяться та де вони живуть з їхніми питаннями та турботами. Їх треба осягнути в обстановці їхньої культури, в їхній національній психіці, в їхньому духовному відчуванні. Їх треба доглядіти в їхніх стремліннях, їхніх вимогах, їхніх ідеалах. Сьогодні звати такий підхід та прийом передавання Євангелія „аккультурацією“ або „інкультурацією“.

Водночас слід сприяти піднесення освіти, аби вчинити людей більш відпорними на передсудки та фанатизм і більш розсудливими. Це бо зробить людину теж більш спосібною до приняття правди та більш здатною до ретельного глядіння, зміцнюючи волю до жертвенности, якої вимагає покликання до надзвичайного, потойбічного, божественного.

Тому-то перші учителі християнського життя вже зарання стараються підхопити те, що було

відповідне та добре в тодішній культурі та цивілізації. На цьому фоні оголошують вони слово Боже, відкидаючи рівночасно те, що противилось духові християнства. В цілому, освіта являється дуже вагомим чинником у євангелізації античного світу. Катехуменат — це час, коли кандидат до приняття св. Тайни Хрищення вивчав правди християнської віри, тобто релігійна освіта, катехизація.

По упадку старої імперії, коли нові народи появляються на попелях римської держави, освіта ставиться ще більш настійною проблемою. Загальна освіта єднається у одне з релігійним просвічуванням, з євангелізацією та катехізацією нової постаючої Європи. Протагоністами оцієї шляхетної дії стають перш за все монастирі та чернечі чини. Між першими являються ченці за правилом св. Августина та монастирі за уставом св. Венедикта (480-547). Вони спричиняються в великій мірі не тільки до витворення християнського світоглядіння, але й до постання християнської цивілізації, яка становиться передумовою та середовищем, що повели до сучасного розвитку науки та поступу.

Поруч монастирських шкіл, існують теж соборові школи, які вдержують єпископи. Згодом, з початком XIII століття, постають університети, де богослов'я та християнська філософія (схо-

лястика) становляться основними предметами навчання, даючи водночас можливість розвиткові інших світських наук.

У візантійському Сході монастири стають теж головними осередками християнського виховання. Особливше значення для поширення релігійної освіти мають монастири за правилом св. Василія (329-379). В монастирських школах розвивається перш за все містична теологія та вивчення св. Письма. Ченці виявляються дуже відважними оборонцями віри проти імператорів та єретиків, а й нависипущими захисниками єдності з Апостольським Престолом. Біля витончених богословських творів, існує теж література, яка є зрозуміла й для простого люду. Це — життя святих, театральні містерії тощо. В великих містах були високі школи, де виховувались майбутні церковні та світські провідники. У провінціальних містах були школи, звані провінціали, а по малих осередках — міські школи, де виховувалось нише духовенство.

3. Просвіта за княжих часів

У час прийняття християнства в Україні наука та шкільництво в Візантії стоять на високому рівні, вище аніж у тодішньому Заході. Тому й не дивно, що, незважаючи на не дуже то приязні відносини до Візантії, Київська Русь-Україна та Володимир таки пов'язуються обрядово та культурно з візантійським світом. Само Хрищення України, яке було державницьким рішенням, не розв'язувало поширення християнства поміж усім населенням України-Русі. До цього треба було кадрів численного духовенства, яке навчало б та виховувало б народ у новій релігії.Хоча на українських землях було вже багато священиків так на Заході як і на Сході тодішньої України, а напевно й в Києві та в інших осередках, то це все не вистачало. Тому Володимир Великий мусить спроваджувати місіонарів з-зовні. Звідкіля — не знаємо з певністю. Проте є безперечним, що, з ціллю продовжувати та завершити християнізацію України та своєї держави, Володимир Великий дбає про виховання власного добору священиків. З цією ціллю засновує він школи саме за візантійським зразком, мабуть у роді провінціяльної візантійської школи.

Літопис пише, що Володимир, який сам „любя поученіс книжноє, нача поімати у нарочитой діти

і даяти на ученіє книжноє". Самозрозуміло, що суттєвою була релігійна освіта та релігійне виховання. Зокрема вивчались твори грецьких Отців. Важними предметами була грецька та слов'янська мови. З інших предметів учили там астрономії, тобто способу укладання пасхалії, географії та математики. Освіта священиків ставала освітою українського народу. Що ота школа стояла досить високо, доказують дуже освічені люди, які вийшли з тієї школи, як, наприклад, митрополит Іларіон.

Дуже промовистим виявом рівня тодішньої культури являється „Церковний Устав“ Володимира, що є вагомим документом русько-церковного права.

Наслідник Володимира Великого, Ярослав Мудрий, прикладає усіх зусиль аби продовжувати з рішучою послідовністю діло розпочате його батьком. Засновує нові школи, як в Новгороді для боярських та міщанських дітей. Постають теж школи у Турові, Ростові та Курську. Щоб ще більше поширити освіту та виховувати людей у правдивому дусі християнства, Ярослав Мудрий засновує бібліотеку, що на той час було великим досягненням. Літописець оповідає: „І собра писци многи і предкладаше от грек на словіськоє письмо і іспишаща книги многи... многи написав, положи в святій Софії, церкви юже сам созда“.

Вагомим почином Ярослава Мудрого, що свідчить про глибокий поступ культури тодішньої України, є „Руська Правда“, яка являється першим кодексом писаного права в цілій Слов'янщині.

Крім шкіл, які згодом засновується в кожній єпископській столиці, як це було в Візантії, Володимир Великий та Ярослав Мудрий закладають монастирські школи. Мабуть існували вже монастирі в Києві або біля Києва, ще до Володимирського Хрищення. Є певним, що за Володимира Великого вони починають розвиватися та при них закладаються монастирські школи. Проте, великий розквіт чернецтва приходить за Ярослава Мудрого. Між іншим, він основує мужеський монастир св. Юрія та жіночий св. Ірини, як про це свідчить літопис: „Віра християнська почала плодитись і розширятись, і чорноризці почали множитись і монастири почали бути“.

В основному, оте постаюче древньо-українське монашество творилося за східнім візантійським зразком, де не прив'язувалося великої ролі соціально-харитативній діяльності, як це бачимо на Заході, а скоріше посвячувалося контемплятивному та аскетичному життю. А втім, східні монахи були безстрашними захисниками чистоти віри та оборонцями католицького православ'я.

Вони виступали з успіхом проти іконоборства в VIII столітті, стаючи по стороні наслідника св. Петра. По роздорі Керулярія (1054) східні ченці, а зокрема атонські монастири були через довгий час фортецею вселенського (католицького) православ'я.

Грецькі монахи середновіччя були незрушимими, безстрашними оборонцями правовірності, часто справді помічними відділами церковних достойників проти церковно-політичних потягнень других, чи то ними були імператори, чи навіть члени єпископату офіційної Церкви.

Українські монахи вже з самого початку пов'язали з їхніми східніми традиціями її релігійно-освітню діяльність для поглиблення християнської віри. Біля ченців та при більших Церквах в містах, якими заряджують „приходські ігумени“ гуртується та розвивається духовне життя. Проте ще більше знаменними являються окремі монастири з особливим наголошенням християнської духовності та з їхніми монастирськими школами. На першому місці треба назвати Печерську Лавру, яка в історії українського християнства та в житті українського народу зайняла дуже почесне та багатозначне місце.

4. Українсько-кіївське Християнство

Печерський монастир стає кузнею справжнього шляху для християнської України та твердинею кіївсько-українського християнства. З неї вийдуть великі постаті українського народу. Там пишеться київське літописання та там редагується „Повість Временних Літ“. Не так св. Софія, звичайно осідок греків-митрополитів, чужих та ворожих Україні, як перш за все Печерська Лавра була духовним провідником народу та дороговказом справжньої християнської настанови. Вона тяготить до правдивого джерела християнської єдності. Вона стоїть на патріотичних позиціях українського буття. Вона стає, поруч великих князів, Володимира Великого та Ярослава Мудрого, ідеологом українсько-християнської орієнтації, названої Київсько-українським християнством.

Найбільш промовистий речник оцього християнства був Іларіон, монах Печерського монастиря та перший митрополит-українець який у своєму творі „Слово о Законі і Благодаті -- похвала Кагану нашему Володимеру“ з'ясовує ідеологію християнської Руси-України (його промова була виголошена в 1043 році в Десятинній Церкві над гробом Св. Володимира).

Київсько-українське християнство не губилось у фантастичних та фанатичних виключностях, а

признавалось до вселенськості, визнаючи власті Апостольського Престолу, хоча входило обрядово в орбіту східної Церкви. Не чинячи різниці поміж східними та західними християнами, не піддавалося ніякій пропаганді, а держалось своїх засад. Воно творило своє власне благочестя, викарбовуючи в ньому сухо українське обличчя, питоме та відповідне українській духовості. Водночас християнська Русь-Україна вважала себе невіддільною частиною європейської християнської спільноти (*Communitas Christiana*).

Такі ідеї та такі ідеали не були виключністю тільки глибокоумних та ревних провідників української духовости. Можемо виправдано думати, що такі переконання нуртували не тільки посеред українського духовенства та посеред вищої царівної верстви. Вони не були чужі й простолюддю, наскільки це було можливе в тодішніх соціальних обставинах. А що це було можливим, треба завдячувати достатній мережі шкіл та релігійній освіті, яку вело серед народу духовенство та монастири.

Оце древньо-українське християнство виявилось неповторним геніяльним твором наших предків. Тільки воно могло бути відповідлю на завдання, яке Боже Провидіння поклало на плече українського народу. Тільки воно давало змісл українському буттю. Тільки в ньому український

народ ставав вірний своєму покликанню. Тільки оте християнство могло стати джерелом українства, глибинною ідеологією української державної самостійності.

Тому й не диво, що воно стане отим ясним, погідним та непоборним світоглядінням, яке залишиться назавжди джерельним стремлінням до правди та справедливості. Київське християнство з перших княжих часів супроводжатиме український народ у його мандрівці, крізь темінь усіх тяжких досвідів, оживляючи його та обновлюючи. Воно бо завжди виринатиме радісною веселкою світлої надії на певне майбуття.

Даліші події в житті українського народу виявили неодмінно, що такий вид християнства, який Україна-Русь витворила в XI та XII століттях був одинокою розв'язкою політично-національно-церковного питання, розв'язкою без якої Україні не бути. Але цей вид християнства був і одиноким прийомом, аби відкрити нові шляхи для далекого слов'янського Сходу, що ніс грозу.

Віддалюватись від оцієї єдиної правильної формулі означало зрушувати рівновагу, без якої обов'язково ринулось у пропасть безвихідності.

Думаючи про деякі події української історії можемо говорити про непростимі помилки наших провідних людей. Наш народ потребував прав-

дивого церковного авторитету та проводу, які передавали б народові ясні та виразні ідеї, освічували його та просвічували. Це ставалось би тоді, коли християнська освіта піднімалась та релігійне виховання одухотворювалось. Але це залежало від зовнішніх обставин та зумовлень. Отак витворювалось зачароване коло. З нього, однак, таки можна було б вийти, якщо б верх брала сильна та добра воля. Бо тільки вона могла подолати всі загороди, які ставила зловорожа обстановка. Проте ота воля — це дар, який треба прийняти з вдячністю та вимолити з витривалою покірністю.

5. Тяжке питання

Що велика та могутня київсько-українська імперія знайшлася у труднощах уже по смерті Ярослава Мудрого та була в постійному русі внутрішніх та зовнішніх подій, остаточного встановлення і під безнастанним тиском нападів зі сторони так сусідів як і східних номадів-кочовиків — належить до очевидностей української історії. Що вона скоріш чи пізніш мусіла розкластися на окремі народи, які поставали з підбитих Руссю-Україною племен та країн, є знане. Що зруйнування Києва суздальцями (кн. Андрій Боголюбський) в 1169

році, було тяжким ударом для української держави, є самозрозумілим. Друге знищення Києва в 1203 році половцями та північними племенами, було теж дуже болюче для українського народу — є безперечним.

Проте, оті всі жорстокосердні негоди не припинили життєздатності українського народу, дарма що Київ тратить своє первісне значення, життя українського народу надальше пульсує, зважаючи осередок тяготіння на українській землі в Галичі та на Волині. Українсько-київське християнство надалі оживляє та щільніше єднає українські землі, об'єднуючи західні області зі східними. В дусі того християнства посилюються зв'язки з Заходом, а зокрема з Апостольською Столицею. Українська церковна ієрархія надалі діє поміж українським населенням. А перш за все наука та освіта надальше продовжують свою культурно-релігійну роль у вихованні народу. Душою оцієї непереривності являється і тепер Печерська Лавра. На переломі XI та XII століть оня твердиня українського чернецтва обновлюється, прибираючи знову роль культурного та духовного центру. Вистачає згадати Полікарпа та Симона, авторів Печерського Патерика, що являється вагомим джерелом історії Русі-України з XI-XIII століть. З цього твору довідуємося, що

з Печерської Лаври вже в перед-монгольській добі вийшло біля 50 єпископів.

В Україні існує своя власна думка та шукання правильного виходу з положення, яке ускладнювалось. Доказом того можуть бути листи папи Іннокентія III до українців (7 жовтня 1207 р.) та дальші відносини з Заходом та Римом. Україна ще держиться та є свідома свого державницького буття.

Хоча татарська навала 1240 року була страшним ударом для України та її народу, то все ж таки не була вироком смерті для державницького життя України. Помимо цього український народ пережив цю страхітливу катастрофу. Дією короля Данила — Україна вибирає шлях, який стане взором та поштовхом для правильного Спрямування українського народу на всі часи. Наслідники Данила стараються, іноді з успіхом, піднятися з лихоліття та віднайти страчену рівновагу.

Тому-то стає для нас не тільки сумним та трагічним, але й незрозумілим, що зі смертю Юрія II Болеслава Тройденовича в 1340 році кінчається державна незалежність княжої України. Нам тяжко собі уявити, що тоді не було кому стати законним спадкоємцем Русі-України, та що не знайшлось власної української державної влади, щоб правити українським народом.

Адже український народ був великий. Населення українських земель знало, що воно „не угри, не ляхи, а одного діда внуки“. Русь-Україна мала за собою державну організацію, державні традиції, національну славу та історію. Українська культура та цивілізація стояли багато вище не тільки за литовську, але й за польську культуру, а це довго-довго ще по татарській навалі. Поляки ще до XV століття послуговувалися українським письмом, а то й мовою. Литві дала Україна все: культуру, мову, звичаї, право, порядок, адміністрацію, державні установи та релігію. Українські князі творили державну раду („Пани-рада“). Українці занимали вищі становища в урядах та в війську. З 13-ох синів Ольгерта 10-ох було православними.

Не говорити вже про московщину, яка була зовсім не цивілізованою, не мала нічого власного, а тільки те, що награбувала з України.

Правда, хоча Україна мала ще можливість збагачувати інші народи, то навала, якою були татари, спустошили українські землі та послабили побудови української державності. Залежність частини українських земель від татар, постійні напади та безнастанна небезпека ставили українське суспільство під особливий психічний тиск. У наших сусідів того не було. Вони тільки користали з лиха України, яка їх остаточно рятувала

та захищала. Однак, все ж таки, ці та інші політичні причини, а навіть ота атавістична склонність до незгоди та розбрата не вистачають, щоб у справедливити те, що Україна стала легкою жертвою сусідів та іграшкою на їхній політичній шахівниці. Справжнього джерела отієї недолі для нашої Батьківщини треба шукати деінде.

6. Властиві причини нашого нещастя

Якщо ми поглянемо на XIII століття, то спостерігаємо, що в Україні на церковно-релігійній площині заходять відхилення, а згодом, поволі-поволі, й великі переміни. XI століття та початок XIII століття не означали ще ніяк відділення від Риму. Україна жила своїм обрядом, але її віра була вірою Вселенської Церкви. Це саме так, як каже папа Іннокентій III, який пише до українців (русинів), що Україна (Русь) не так відколена від католицької Церкви, як радше відчужена або віддалена, так, як деякі діти віддаються від лона своєї матері. „Elongati fueritis ab uteribus matris vestrae“.

Ще Галицько-волинський літопис з половини XIII століття передає нам настанову всього українського християнства, яке не знає межі між світом православним і латинським. Воно зве івану

„отцем“, заявляючи водночас свою вірність „вірі грецькій“ та зусилля поєднання з Римом уважає тільки як зусилля відновлення правдивої віри її возєдинення Церкви в дусі православнім (правдивому тлумаченні та практикуванні християнства).

Проте, коли Захід починає в різниці обряду добачувати відмінність віри, а зокрема коли поляки стараються знеславлювати українське християнство та тим у справедливити свій наступ на українські землі, постає протидія України. Київсько-українське християнство знаходиться у небезпеці. Україна замикається у собі, а водночас хилиться на Схід. У ньому шукає вона опертя та помочі. Але положення основно змінилось.

Коли в 988 році, Русь-Україна принимала християнство та доглядувало в Греції зразок культури та освіти, то Візантія тоді дійшла до вершка свого розвитку. Україна мабуть не здавала собі справи, що цей вершок був вже зародком застою та упадку. Згодом і сама Греція знає, що західне християнство її вже догнало та перевершило й що вона полишилася позаду Заходу, що постав на руїнах давньої грецько-римської цивілізації поміж новими народами Європи. Тому й сама Візантія, починаючи від XIII століття, шукає зв'язку з Римом. Упадок Константинополя у 1453 році перериває різко оте зусилля.

Тому-то глядіти в той час на Візантію не означало тільки тратити зв'язок з джерелом християнської правди та з основою єдності всіх послідовників Христа. Це було й дуже зловорожим захитанням положення України, яке полягало на збереженні рівноваги. Але це означало теж кидатися у обійми того, що потопає, замість звернутися рішуче, безумовно та безпосередньо до Заходу, що мислив, розвивався та крокував до нової доби великих здобутків. Щоб поліпшитися собою, щоб рятуватися та поступати вперед, треба було відкритися до нового, а не шукати захисту в відсталому та минулому. Любов до свого рідного та прив'язання до своєї віри не повинно було замилювати очей, вести до зневіри та ставити на згубні колії (гляди; Neander, T. A. Allgemeine Geschichte III 5).

Проте іронія судьби веде український народ ще в глибше протиріччя. Бачачи, що зв'язки з Візантією таки послаблюються, Україна не хотіла шукати помочі, звідкіля вона могла прийти та не зуміла на своїй землі віднайти наснаги, піддержки та осередку для свого рідного благочестя та для своєї українсько-київської настанови.Хоча в Україні були можливості, то таки вона йде на північ, яка не є українською, але ворожою Україні-Русі. Україна шукає там того, чого там немає. Те бо, що північне

князівство мало, було спотворенням того, що воно одержало від України та з Візантії.

Причиною започаткування такого фатального звернення у так неправильному напрямі було розгублення, непевність та неясність. Досі джерелом духовного спрямування для населення України було духовенство, єпископи а зокрема монашество. Татарське лихоліття зменшує жахливо число духовних провідників. Манастирі майже вповні зруйновані. Ієрархія розбита. Немає вже центру, який об'єднував би всі українські землі та впоював би надію, наснагу та направлennість. Що правда, Церква старається чинити все можливе, щоб подати народові провід та поміч. Але це не вистачає. Рознуття та дезорієнтація запускають глибоке коріння та стають усе грізнішими. Головною зав'язкою отого стану було, що київський митрополит, який був, зокрема в тяжких часах, єдиною силою, авторитетом та символом єдності українських земель, по татарській навалі, „нетерплячи татарського насильства, залишив митрополію та втік із Києва, і ввесь Київ опустів“. В Києві не було навіть єпископа.

Що не було б причиною перенесення митрополії Русько-української Церкви з Руси-України на московські землі, є безперечним, що це був

великий удар по долі українського народу. Заснування Галицької Митрополії було переходовою подією та не обнімало всіх українських земель Київського Християнства. Ще більш ускладнювало положення України рівночасне існування трьох митрополитів. Престіж української Церкви падає, положення Київсько-українського християнства погіршується, релігійна освіта та християнське виховання припиняються. Релігія, яка все ще становиться змістом національного буття, основою державницького існування та джерелом культури народу, затрачує в Україні свою рушійну силу та просвітнє значення.

Тому не диво, що упадок української державності співпадає з затратою правильної релігійно-церковної-віроісповідної настанови. Це означало відвернення українського народу від християнського Заходу та завернення у підупалий, невартісний та небезпечний Схід. Не диво також, що сусіди використовують смерть князя Юрія Тройденовича в 1340 році, аби загарбати українські землі. Не диво, що панівна верствам України не була спроможна подолати труднощів цього положення. Не диво, що велика частина української аристократії та шляхти не вдовольняється вже „руською вірою“ та переходить на латинський обряд, польонізуючись. Не диво, що українська православна Церква падає все більше у залежність

поляків, понижена та пригноблена а народ стає рабом на своїй рідній землі. Не диво, що з Україною вже не числяться. Вона бо без проводу, без захисту, без волі, посілістю загарбників, займанщиною чужих.

Під час коли Захід покривається все густіше сіттю університетів (Больонія, Падуа, Краків, Прага, Сорбона, Оксфорд, Кембрідж та інші), і в західній Церкві помножуються монастирі з їхніми високо кваліфікованими школами, то в нас на Україні число шкіл зменшується, а їхній рівень принижується помітно. Найгірше, що нестає монастирів, які являлись суттєвим стрижнем так релігійної і світської освіти як і викарбувачем власної свідомості та дороговказом спрямування. Понад усе дається відчути сильне послаблення дії Печерської Лаври.

Появляються ще згодом визначні постаті на митрополичих постах, як Кипріян (1406), Григорій Цамбаляк (1414), Ісидор (1439), Григорій Болгаринович (1458), Йосиф Солтан (1509). Дарма, однак, що хоч поруч них і були люди, що бажали обнови та злуки з Заходом, то їхні зусилля не мали успіху, бо не знаходили відгуку серед більшості, яка тяготіла до Візантії та до наступаючої Москви. Український народ входить у добу освітньої темноти, релігійного падіння, церковного хаосу та загального розгублення.

Шляхта і магнати, замість шукати виходу зі скрутного положення, зражуються оплаканім станом української православної Церкви та надальше все більше польонізуються.

Щоправда, це був час, коли й Захід переходить тяжку кризу, яку спричинює падіння християнського виховання та християнського життя. Криза оця веде до протестантизму, що являється великим катаклізмом для Вселенської Церкви. Західня Церква старається отримати якомога від отих потрясень, черпаючи наснагу з глибин істини, на якій вона ґрунтуеться.

А тим часом в половині XVI століття стан української Церкви стас дійсно жахливим. Любов до свого рідного, однак, не завмирає. Вона приходить до усвідомлення, що тільки піднесенням освіти та релігійного виховання можна знайти вихід зі смертельної небезпеки. Частина ще вірної своєму народові шляхти на чолі з князем Константином Острозьким та міщанство зі своїми церковними братствами починають саме з освітою, закладаючи школи. Ціллю шкіл було в першій мірі виховувати майбутніх кандидатів до духовного сану.

Але цього всеого було замало. Треба було більшої освіти, яснішого глядіння, сильнішого поштовху. Своїми власними силами не можна було цього осягнути. Треба було зв'язку та

підпори з-зовні. А це могло статись тільки через пов'язання з Заходом та через злуку з Римом. Що іншого шляху для України не було, стає переконанням саме тих, яких освіта чинила можливими глядіти дальнє та глибше.

Берестейський Собор з 1596 року був саме виявом цього рішучого глядіння, яким український народ, пов'язуючись з древньою київсько-українською традицією, відновлює, скріплює та покращує свою прадідівську настанову, яка його в'яже неодмінно з Вселенською Церквою та водночас дає йому можливість приєднатися до світу західної культури. А це клало вже перші передумови до визволення народу та позискання прав до самостійного життя.

Якщо Берестейська Унія є, з одного боку, повним прозрінням освіченої, дозрілої та прозорливої частини народу, то водночас ота подія виявила, як багато було ще серед українського народу тих, хто ще не здавав собі справи, куди повинен йти шлях української історії та де знаходилися ключі долі України. Зудар двох протилежних сторін, що ввійшов у нашу історію під шифром „Русь нищить Русь“ - - це не менш трагічний момент за татарську навалу. Саме коли прийшла хвиля, аби направити фатальні помилки, які повели до 1349 року, український народ програє так важому карту.

Вершком нещаствя було, що саме ті, хто не-відкличию судьбою української історії, постав захисником, звитяжцем, мечником та месником своєї батьківщини, стає її нищителем та погибеллю. Ніхто інший бо не перехилив вагу подій на нашу руїну як саме Козаччина. Вона бо стала цілковито проти властивих національно-політичних цілей України, не освідомляючи собі того, а навпаки думаючи, що своєю настановою причинюється до покрашання долі народу. Доходить до того, що головним гаслом Хмельниччини стає боротьба з Унією. Ненависть до католиків перевищає іноді навіть відвічну ворожість до наїзників-бусурманів. Вислідом того стає похід в московську неволю, під „православного царя“ та цілковите знівечення усіх свобод України.

Немає глузду покликатися на стихійний захист перед зловісною Польщею. Нема, що дивуватися Москві, якщо вона інтригує, мішає, колотить. Це було в її інтересі. Але в нашому українському інтересі було розгадати дійсність аби протистояти чужим затіям та чинити те, що виходило б на добро українського народу. До того бракувало освіти та релігійного змислу справжньо християнської настанови.

7. Треба було почати -- не тільки раніше, а й більше та повніше

Звісно, що з другою половиною XVI століття українське православ'я починає просвіщатися, однак цього не вистачає. Подій, як зокрема Берестейський Собор, захоплюють православних ще недостатньо приготованими. Тому є старання надолужити це скликуванням Соборів та Синодів, так, що XVII століття увійде в історія як століття Соборів. Митрополити Петро Могила та його наслідник Сильвестр Косів та інші визначні представники української інтелектуальної церковної верстви шукають, проте, більше рішучих доріг та змагаються як найбільш піднести рівень церковної освіти.

Цікавим є, що оті великі освічені уми української Церкви осягнули свою освіту на Заході, як католицький митрополит Вельямін Рутський, М. Смотрицький, Петро Могила та багато інших. Треба зазначити що деякі з них не були українського походження. Є теж багатозначним, що Петро Могила та інші злагатили свою освіту й в Печерській Лаврі. Тому-то Києво-Могилянська Академія заснована 1633 року, яка стала вогнищем української культури, тісно пов'язується з традиціями Печерської Лаври княжих часів.

Поволі освіта та краще релігійне виховання просуваються крізь український народ. Це стверджують навіть чужинці, які відвідують Україну. Переконання, що українського шляху таки не шукати в руській вірі, яка приходить з московщини та веде до неї, ставало все більше переконливим. В дійсності перша половина XVIII століття бачить християнство всіх українських земель зверненим на Захід. Однак наступ Москви був невідкличним. Питанням було, чи можна йому ще протиставитися, чи було вже занізно. Інакше кажучи, питаемося, чи освіта та релігійні переконання українського народу були настільки сильними, аби залишитися вірними правді та любові українського народу.

На жаль, багато дечого вказує, що можливість обновитись, дозрівати та постати до нового життя, прогайнувалась таки облудою та неутвтом, які надто глибоко вкорінились посеред українського населення. Брак достатньої релігійної та національної свідомості чинили Україну податливим тереном для зручно спрепарованої Москвою пропаганди, відбираючи українському простолюдлю здорове мислення. Українська Православна Церква, яка не мала відповідних структур, доброї організації та чинного вчительського уряду, не могла дати народові ясних повчань. Хотячи колишніх православнім, не

попищалося іншого виходу, як тільки підкоритися настирливому московському православ'ю та насильству царської влади. А це було саме те, чого треба було уникати за всяку ціну. Під час коли до розмови поміж нашими двома віроісповіданнями не прийшло, темнота та засліплення довели до неймовірних абсурдів. Українські православні дались уповні маніпулюватися московськими інтересами, стаючи спричинниками власного самогубства.

Виклинання в українських православних Церквах гетьмана Івана Мазепи, є одним з безтолкових та ганебних виявів духовного одурманення. Соціально-руїнницькі відрухи половини XVIII ст., які названо „Коліївчиною“ та „Гайдамаччиною“, з Уманською різнею та іншими кривавими діями вказують нам, як наш народ легко піддавався підшептам московської цариці Катерини II, помогаючи їй знищити основну силу українського відродження.

Як далеко фанатичне релігійне неуцтво покотилося, вистачає поглянути на оту трагічну та сумовиту сторінку нашої минувшини, якою є знищення Запорозької Січі в 1775 році. Коли 3.000 московських драгунів вимагає здачі Запоріжжя, то козаки, яких було 8.000, та які були набагато хоробріші, дають себе без вистрілу обезбройти,

бо січовий православний архимандрит Володимир Сокальський став в ризах закликати Січове братство — „не ставити опору православній цариці“. „Бійтесь Бога! Що ви думаєте, діти? Ви християни й піднімаєте руку на християн! Ви християни й наміряйтесь пролити кров „Єдиноутробної““. Не йшлося тут про християнські настрої чи пацифістичні міркування, — це було невміння „розпізнавати злих духів“ у ризах.

Визначний історик з кінця минулого століття, польський єпископ Е. Ліковський застановляючись над упадком Унії в Україні (що для нас означає знищення джерел українського буття), запримічує: „Не винищило Церкви тристалітнє найжахливіше переслідування римських цісарів — навпаки, кров мучеників ставала посівом ісповідників... Не впала Церква в Ірландії під обухом не менш жорстокого й кривавого переслідування протестантської Англії, що тривало теж три століття; отже трудно припустити, щоб саме зовнішнє переслідування, хоч як жорстоке й систематичне, здібне було знівечити майже до кореня таку велику вітку Вселенської Церкви, що обіймала около два мільйони душ, коли б внутрішні відносини в Унії були цілком здорові й коли б переслідувачі не були б в ній знайшли чинників, які помогали їм до її розкладу.

Властиву причину бачить Ліковський у слабому католицькому усвідомленні вірних. „В якому стані релігійної освіти знаходився український народ, легко собі уявити з того, як слабу освіту мало саме духовенство“, пише цей польський історик у 1879 році.

Вину за таке безталанне положення складає Ліковський на українську єпархію. Оня католицька єпархія виходила з земель, які довший час були відірвані від західної освіти та в яких ще не було отого рівня шкільництва та виховання, що були в західніх католицьких семінаріях.

Все ж таки українське уніяцьке духовенство та зокрема єпархія знаходилися на багато вищому рівні за іхніх православних співбратів. Тому й понад сто років винищування Української Католицької Церкви, яке Москва вела постененно та послідовно, записало надзвичайно свіtlі сторінки геройської постави. Вони й стали отим вишиваним рушником, яким пишається олтар українського християнства.

Той же сам польський історик відкриває мученицький подвиг на українській Холмщині, пишучи: „Похвальним виїмком був у тих часах холмський народ, бо завдяки старанням кількох достойних єпископів мав знамените духовенство, освічене та повне Божого духа. Отже, побачимо, яким муром станув цей народ разом із своїми

настирями, вихованими в кращих часах, проти зазіхань дезунії (нез'єднення). Як би таке духовенство й такий народ була мала в усіх своїх лієцезіях Українська Католицька Церква в моменті упадку Польщі, не сумніваємось, що Унія, як велика мучениця, була б існувала й дотепер, подібно як ірландська Церква.

Московське православ'я, до якого повела український народ його безумна легкодушність та недостатня освіченість, окувало поневолене українське християнство релігійною відсталістю та духовним відчуженням, ставлячи Україну в різку обстановку омосковлення та унослідження. Саме з цих причин та перші за все дією московської православної Церкви, Перша Світова Війна та надзвичайно вагомі події після неї знаходять духовне відчуття українців з-над Дніпра та земель московської займанщини просякле духом московської єдиноутробності та неподільності. Ота національна несвідомість була вислідом релігійної неясності, несучи фатальні наслідки в тих суттєвих моментах історії.

Зате скромніша силами та менша числом Західня Україна, а теж і в певній мірі Закарпатська Україна, стали українським П'ємонтом тільки тому, що змогли та зуміли нав'язати повний контакт з Західньою Католицькою Церквою. Це дало Українській Католицькій Церкві мож-

ливість піднестись духовно та інтелектуально. Через дію цієї Церкви приходить відродження, усвідомлення та скріплення українства. Українська Католицька Церква західніх областей, що входили в склад австрійської монархії, стала національною Церквою — захистницею українського народу, забороном його національних та громадських прав, авангардом боротьби за волю усього українського народу.

Так Визвольні Змагання як і часи за польської займанщини, та геройська постава молоді та всього населення Західної України аж по нинішній день є доказом того, чим релігійно-церковне виховання є для буття українського народу.

Якщо б населення Східної України було на рівні тієї релігійної свідомості та церковної настанови, як це були українці з західних земель, то колесо української історії покотилося би в зовсім іншому напрямі. Кращої долі для українського народу треба шукати таки в Українській Церкві, з нею та через неї. Але ота Церква могла б бути рідною та незалежною, коли б вона опиралась на силі, яка знаходиться у єдності з Вселенською Церквою та в джерелі правди, яка з неї випливає. Оця правда позволить зрозуміти, що християнство не є виключністю одних, месіянізмом, який підкорює других. Вона скаже також, що Христова Благовістъ проголосує дійсність

потойбічної батьківщини, шлях до якої іде через земську. Тим-то Добра Новина кличе нас захищати покривдженіх, дбати про других, шукати добра для своєї рідної Батьківщини. Вселенськість Церкви не перехрещує добра поодиноких народів, а навпаки їм сприяє. Христова бо Церква змагається помогти людині в її стремліннях так за її права особистої свободи, за громадські права, як і за права до незалежного національного життя.

8. Релігія залишається завжди актуальну

Було б знаком незрозуміння дійсності та незнанням нинішньої загальної спрямованості твердити, що питання релігії — це минувшина, яка ніколи не вернеться, та що стає зовсім зайвим та цілком неусправедливим очікувати від релігії та від Церкви основи та помочі для нашого національного буття.

Дарма, що немає наразі ще достатньої та чіткої теорії „теперішності“, то все ж таки не трудно назвати деякі її характеристичні властивості. Перш за все переживаємо сьогодні провал тієї утопічної віри в поступ, яка оп'янювала здобутками науки та техніки. В дійсності, чим більш нинішнє поступове та раціоналістич-

не людство закопується у своїх самоневностях та захвастиється розшукуванням загадок творення, тим більшою виринає перед ним таємниця та тим виразнішими стають границі його становища.

Спостерігається теж, між іншим, що ті, хто вимагав, щоб людина нарешті визволилась від релігійних зображень, аби таким чином могти цілковито покластися на власні рішення, на свою відповідальність, мусять признати, що оте рішення, яке звільняє від ускої етичної відповідальності та від метафізичної дійсності, замість висловлювати відчуття могутності людини, кінчає у крутежі затоплення, у „нішо”, в порожнечі. А такі поняття виявляють другий полюс буття, що криється за відчутним та насущним буднем, ставлячись на порозі релігійності. Тим-то й на місце повного зісвітчення виступає сьогодні жага за священим та містичним. Засоби масового повідомлення, які перед суспільством споживання ставлять сцени великої нужди та викривають несправедливість та політичні злочини, викликають вимогу про змісл життя. Явищем, що мабуть найбільш просувається крізь уми молодих поколінь, є почуття тривоги. Нові недуги, як ейдс (сіда), заставляють до призадуми, в обличчі кошмару смерти. Журба

про запечищення та нищення природи наводить до міркувань про кволість та залежність буття.

Ці та багато інших нуртувань, шукань, стремлінь, жадань та скерувань не є ще виявами справжньої релігійності. Вони, однак, становляться помостом, який впроваджує в царину, де двері до релігії є наскрізь відкриті. Чи оті прояви розвиваються, або підуть манівцями, або чи зродиться з них істинна віра в потойбічного Бога та в пречудні діла його милосердя, залежатиме багато від проповідників Божого слова. Питання релігійної освіти, а точніше передавання Христового Об'явлення та Христової науки, ставляться таким чином із усією своєю нагальною настійністю.

8. Настійність катехізації

В проповідуванні Божого слова слід, однак, відрізнати поміж євангелізацією та катехізацією. Євангелізація — це перше проголошування Христової Благовісти, що веде до навернення, яке чинить людину учеником та послідовником Христа.

Завданням катехізації, зате, є розвивати в віруючому християнинові започатковану віру та

поглиблювати знання особи та посланництва Христа.

Європа, яка недавно ще висилала по всьому світі місіонарів, сьогодні сама жде на сповісників Доброї Новини. Вже тому 35 років назад папа Пій XII помічував, що місто Рим стало тереном місійним. В інших країнах Європи не є краще, а зокрема в наші дні. На ніщо інше не жде так нетерпеливо наш індустрійний світ як на місіонарів. Вихід з кризи, в яку пошало християнство нашого часу, а з ним і вся сучасна цивілізація, лежить у силі покори, яка відважується шукати визволення у тому світлі, яким вже погордилось, але поза яким немає іншого вороття. Тому неодмінним та безумовним постулатом виправлення духовного напряму не може бути нічого іншого як пізнання Христа та краще розпізнання його об'явлення.

За реевангелізацією мусить іти катехизація. Вона відноситься зокрема до молоді та до дітей, які малими були охрищені та тому потребують християнського виховання і пізнання правд Христової віри. Дуже загрозливою виявилась помилка в минулому, що дорослим та старшим дальша релігійна освіта та поглиблювання християнських наук — є непотрібні. Це довело до збайдужіння, послаблення та падіння христ-

тиянської віри, яка без stałого оживлювання та навчання є призначена до заникнення.

Не треба забувати, що ранше церковна організація не була виключним передавачем виховання у християнському дусі для дорослаючого покоління. Основну роль в вихованні молоді та дітей сповняла сім'я та соціальне середовище, в якій виростала молодь. В наш час, коли суспільство з сливе всіми своїми побудовами не сприяє релігії та коли сім'я та інші поблизькі соціальні установи не можуть нічого дати, бо самі не мають, вся відповідальність паде виключно на духовенство та на Церкву. Брак отого християнського довкілля ставить християнство в важке положення. Воно й закликає Церкву прикласти всіх зусиль, аби посилити та поглибити релігійну освіту, яка спрямувала б молодь та дорослих до християнського світоглядіння та до християнської практики життя.

Це діло треба почати в певному місці — воно перш за все — молодь. Щоб, однак, її просвітити та виховати, треба тих, які б піднялися оцього завдання. Це означає, що, поруч Церкви та її установ, кожний, хто живе свідомістю свого християнського покликання, молодший чи старший, може бути тим вихідним пунктом.

Ціллю такого початку є внутрішнє духовне обновлення. Воно, ґрунтуючись на вірі в Христа,

змагається постійним зусиллям рости в правді, єдності та любові, — любові до ближнього, любові до свого народу та до своєї Церкви. Тільки хто сам дається навернутись та дійсно перетворитись, зможе стати новим апостолом передаючи словом та ділом, усім своїм життям, таємниці та правди християнської віри. Освідомлені та обновлені християни, які чинитимуть волю Божу та сповнятимуть Заповіді Божі, стануть засівом і плодом відновленої віри Христової. Вони творитимуть нове середовище, відзискуючи затрачені терени. Силою їхнього духа впливатимуть на суспільство всіми засобами нашого часу, зокрема засобами масового повідомлення, змагаючи досягнути всіх можливостей для оголошення слова Божого.

Дуже успішним моментом ширення та поглиблення зasad християнського життя стали від кількох десяток років особливі гуртки, групи та рухи. Це товариства молитви, біблійні гуртки, об'єднання християнської молоді, сеньорів, організації та рухи, що заміряють надати християнському життю поштовху, оживляючи його кращим пізнанням Христової Правди.

Біля тих нових починів та завжди постаючих ініціатив, ніяк не затратили свого величезного значення традиційні монаші чини та новіші згromадження ченців та черниць. Як були вони

авангардом справжнього християнства, так і надальше ним залишилися. Дарма що їхня дія сьогодні обмежена, то все ж таки вони силкуються відшукати якнайвідповідніші шляхи, аби дати свідчення Благовісті та подати братню руку помочі своїм близнім.

Питання катехизації, якому Тридентійський Собор (1545-1563), беручи примір та поштовх з древніх часів християнства, присвячує особливу увагу, підхоплюють нові чини. В минулому столітті основник Згromадження о. о. Салезіян, св. Іван Боско, витворює новий систем виховання, так званий „превентивний систем“, аби катехизацію посеред молоді вчинити більш успішною та прийнятною. На початку цього століття папа Пій X чинить катехізацію осередком свого понтифікату. Пізніші папи, а зокрема нинішній папа Іван-Павло II здають собі справу, що релігійна освіта та релігійне виховання становляться безумовною запорукою християнського буття та майбуття.

10. Основний постулат цієї хвилі — поглиблення релігійної освіти нашого народу

Великими та визначними колонами релігійно-освітньої діяльності посеред українського народу були митрополити Вельямін Рутський, Петро Могила, а згодом українські митрополити та вся ієрархія за габсбурзької монархії. Геніальним продовжувачем цієї української традиції став Слуга Божий, митрополит Кир Андрей Шептицький. Ось його думки з послання до духовенства в 1940 році: „Перший та найважливіший наш обов'язок: вчити молодь катехизму. Будемо говорити катихетичні проповіді кожної неділі та свята, заоочувати дітей до щоденних молитов у голос, післякої відправи в Церкві будемо вголос відчитувати щоденні молитви з уступом катехизму, але передусім будемо давати вірним добрий приклад святого життя, усильної молитви та праці. Будемо вживати ліпших християн, старших хлопців і дівчат до науки катехизму в родинах. Даю всім місію навчання релігії... Найважливішим обов'язком душпастиря є так провадити вірних, щоб по змозі між ними не було людей, які не були б свідомі Божої Благодаті“.

Геройський наслідник великого митрополита Шептицького, патріярх Йосиф Сліпий, пішов

уповні слідами свого попередника. Схоплюючи суть історії українського народу, оба вони збагнули, що саме освіта була отією слабою сторінкою нашого люду, ведучи наш народ у національну руйну. Як вони, так і ми не знаємо, як буде виглядати майбутнє духовне обличчя людства. Здається, що релігія не буде покриватися з даним суспільством. Правдоподібно християнська Церква не буде вже „макроекклезією“, а стане „мікроекклезією“. Ми є, однак, певні, що Христове стадо існуватиме до кінця світу. Зерно бо Христове є приречене спасати людей, доки вони існують. Тому не сміє воно пропасти. Як численними стануть послідовники Христа, залежатиме теж від доброї волі самих християн.

Проте ми знаємо також, що український народ, який так много страждав, переживши все горе, яке приносить лжа ідеологій, що а-пріорі виключають Бога й тим вбивають людину духовно, та дізnavши незносну трагедію, яка приходить від обманливих стремлінь, являється особливо придатним тереном для християнської релігії. Спрага за благами добробуту перемінюється у жагу за правдою, справедливістю, добротою, свободою — тобто перемінюється в спрагу за вірою в Бога, за надією в повне майбуття, за любов'ю, що йде в безконечне. Сьогодні стає очевидним, що в Україні появ-

ляється все більше число тих, що шукають вищих ідеалів та є готові до саможертування за них. Саме вони шукають прояснення та просвічення у Божому слові. Вже сьогодні незліченні товни українського люду юрбляться набожними прочанами, шукаючи полегші та надії у стіп Матері Божої, що появляється над церковцею загубленого села Грушова в Західній Україні.

Україна має можливість, аби стати поштовхом, який спричиниться у великій мірі, щоб вийти з туника. Україна може стати й помостом до приєднання Сходу до однієї Вселенської Христової Церкви. До цього, однак, потрібно українському народові знання Божих правд, пізнання Божого закону та глибшого християнського виховання. Чим більшою буде релігійна свідомість та чим чіткішою буде християнська настанова українського люду, тим скоріше Україна визволиться із збайдужіння, з віросповідного фанатизму, з ходження на манівці. Чим ясніше стане глядіння українського народу на оцю його земську батьківщину, а, по той бік неї, на свою остаточну небесну мету, тим певніше переливатиметься на небі українського майбуття веселка із своїми радісними барвами.

Щоб чужі могли подивляти нашу Батьківщину, як це було в XI столітті, а й ще більш, не треба боятись нового та чужого. Посилуючи та

сприяючи дальншому розвитку та обновленню наших традиційних чинів, слід упроваджувати нові ініціативи, закладаючи українські вітки нових західніх згromаджень, організацій, груп, рухів тощо. Не забуваймо, як безстрашними захисниками нашого Краю були о. о. Редемптористи та скільки добра приносять вони нашому християнському людові.

Сторіччя від дня смерти Дон Боска, основателя Згromадження о. о. Салезіян, яке співпадає з 1000-літтям Хрищення України, є закликом до призадуми, щоб вже тепер приготовляти дорогу новим чинам західнім, а й східнім, якщо є такі, що нам підходять, аби перемінити обличчя нашого народу.

Дні, які тепер переживаємо, не сміємо прогавити. Вони вимагають від нас доброї волі, рішучої волі, жертвенної волі, аби чинити все можливе, що в наших силах, аби розпочати заново, обновлятися докорінно ласкою Бога, що приходить мимо нас. Ніхто з нас не повинен стати осторонь.

БІБЛІОГРАФІЯ

- АМВРОСІЙ, арх.: *Історія Россійской Іерархії*, Москва, 1807-1815, т. I-II.
- АНДРУСЯК, М.: *Історія України*, Прага, 1941.
- БАВМГАРТЕН, Н.: *Св. Володимир і хрещення Руси*. „Богословія”, т. III, кн. 3-4, Львів, 1930.
- БАГАЛІЙ, Д.: *Нарис української історіографії*, т. I, Літописи, Київ, 1923.
- ВЕЛИКИЙ, А.Г.: *Світла і Тіні Української Історії*, Рим, 1969; *Українське Християнство*, Рим, 1969.
- ВЕРНАДСКІЙ, Г.: *Звенья русской культуры*. Евр. Ізд., 1928.
- ВОРОЛОВ, А.: *Латинские Миссионери в Киевской Руси в X в. — Труды Исторического Общества Нестора Летописца*, Київ 1879.
- ВГАСОВСЬКИЙ, І.: *Нарис Історії Української Православної Церкви*, Нью-Йорк, 1955-1966, 4 тт.
- ГОЛУБИНСЬКИЙ, Є.: *Істория Русской Церкви*, т. I-II, Москва, 1901.
- ГРЕКОВ В. Д.: *Киевская Русь*, Москва — Ленінград, 1944.
- ГРИНЬОХ о. І.: *Слуга Божий Андрей — Благовісник Єдності*, Мюнхен, 1961.
- ГРУШЕВСЬКИЙ, М.: *Історія України-Руси*, т. I-III, Нью Йорк, 1954; *Історія України-Руси*, Львів-Київ, 1898-1937, 10 тт.; *Історія України-Руси*, т. I, Львів, 1904; *Ілюстрована Історія України*, Київ, 1925 і 1933; *З історії релігійної думки на Україні*, Львів, 1925.
- ДОРОШЕНКО, Д.: *Короткий курс історії України*,

Катеринослав-Ляйпциг, 1923; *Нарис історії України* Праці Укр. Наук. Інституту, т. IX і т. XIII, Варшава, 1932-33, т. I-II; *Нарис Української Православної Церкви*, Прага, 1940, Вінніпег, 1949; *Православна Церква в минулому її сучасному житті українського народу*, Берлін, 1940.

ІСАЇВ, П.: *Роля Візантії в упадку Української державності. „Проблеми“*, 3, Мюнхен, 1947; *Звідки Русь прийняла християнство?* Філаделфія, 1952.

КОСТРУБА, Т.: *Як Москва низила Українську Церкву*, Торонто, р. Б. 1961.

КРЕВЕЦЬКИЙ, І.: *Початки Християнства на Україні*, „Нова Зоря“, V, 44, Львів, 1930; *Спір про початки української нації*, „Нова Зоря“ VI, Львів, 1931.

ЛИПИНСЬКИЙ, В.: *Релігія і Церква в історії України*, „Америка“, Філаделфія, 1925.

ЛУЖНИЦЬКИЙ, Г.: *Совітська Церква*, „Календар Української родини“, Мондер, 1949; *Зaborola Христової Правди*, „Слово Доброго Пастиря“ ч. 4, Нью-Йорк, 1950; *Історія Всеукраїнської Церкви* (рукопис), Філаделфія, 1950; *Українська Церква між Заходом і Сходом*, Філаделфія, 1954.

МАРУСИН, М.: *Погляд на виховання Кандидатів Духовного Стану на Україні*, Рим, 1963.

МАКАРІЙ: *Історія русской Церкви*, тт. I-XII, С. Петербург, 1857-1883.

НАГАСОВСЬКИЙ, Р.: *Рим і Візантія*, Торонто, 1956.

НАЗАРКО, І.: *Історія Церкви, її зміст і ціль*, „Логос“, т. I, 4, т. II, 2, 1951-52; *Митрополит Клим Смол-*

ятич і його послання, Філадельфія, 1952; *Київські монастири домонгольської доби*, „Логос”, III, 4, 1952.

НОВИЦЬКИЙ, В.: *Розмежування великоруської й української історіографії*, „Україна”, 2, 1930.

ПАРХОМЕНКО, В.: *Древне-русская княжия равноапостольная Ольга*, Київ, 1911.

ПАСТЕРНАК, Я.: *Початки християнства на Україні в археологічних пам'ятках*, „Нова Зоря”, X, 20, Львів, 1935.

ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО, Н.: *Київ часів Володимира та Ярослава*, Прага, 1944; *Розквіт Київської Держави*, Енцикл. Українознавства II, Мюнхен — Нью-Йорк, 1950; *Історичні підвальні УАПЦ*, Мюнхен, 1964.

РЕПНИКОВЪ, Н.: *О древностях Тъмуторокани*, Збірник Городцову, Ленінград, 1928.

РИБАКОВ, Акти и Кіевская Русь, 1939.

САБОЛ, С.: *Католицтво і православіє*, Нью-Йорк, 1955.

ФИЛАРЕТЬ, (Гумилевский): *Исторія Русской Церкви*, Сиб. 1894.

ХОЛМСЬКИЙ, І.: *Історія України*, Нью-Йорк — Мюнхен, 1949.

ЧУБАТИЙ, М.: *Історія Української Церкви* (шиклостиль), Гіршберг, 1946; *Історія християнства на Русі-Україні*, Рим — Нью-Йорк, 1965.

ШАРАНЕВІЧ, І.: *Історія Галицко-Володимирської Руси до 1453 р.*, Львів, 1863.

ШАХМАТОВ, А.: *Корсунська легенда о хрещенні*

Владимира, Київ, 1906, Енциклопедія Українознавства, т. I, Мюнхен — Нью-Йорк, 1949.

ШЕРЕХ, Ю.: *Назва „Русь”*, Енцикл. Українознавства, т. I, Мюнхен — Нью-Йорк, 1949.

LITERATURVERZEICHNIS

ABRAHAM, W.: *Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi*. Lwow, 1904.

AMMANN, A.: *Storia della Chiesa Russa*. Torino, 1948.

AMMANn, A.: *Wladimir dem Apostelgleichen zum Gedächtnis*. „Orient. Christ.”, Per. V, 1-2, Rom, 1939.

BÄRENZ, R.: *Die Kirche und die Zukunft des Christentums*. München, 1982.

CHODYNICKI, K.: *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita polska, 1370-1632*. Warszawa, 1934.

CHOTKIEWICZ, W.: *Dzieje zniszczenia sw. unii na Białorusi i Litwie w świetle pamiętników Siemaszki*. Kraków, 1898.

CHOTKOWSKI, W.: *Historia polityczna kościoła w Galicji za rządów Maryi Teresy*. Kraków, 1909.

GOLLWITZER, H.: *Krummes Holz — aufrechter Gang*. München, 1973.

HARASEWICZ, M.: *Annales Ecclesiae Ruthenae*. Leopoli, 1863.

JUGIE, M.: *Les origines romanes de l'Eglise russe*. „Echos d'Orient”, 7-8, 1937.

KOROLEVSKIJ, C.: *Metropolite Andre Szeptyckyj*. Roma, 1964.

KOSYK, W.: *Das Millennium des Christentums in der Ukraine (988-1988)*. London — München — Brüssel, 1987.

LAEHR, G.: *Die Anfänge des russischen Reiches*. Berlin, 1930.

LEWICKI, A.: *Unia Florencka w Polsce*. Kraków, 1899.

LIKOWSKI, E.: *Dzieje kościoła unickiego na Litwie i Rusi.*
XVII-XIX w. Poznań, 1880, 2 v.

LIKOWSKI, E.: *Unja Brzeska* 1596. Poznań, 1896.

MALINOWSKI, M.: *Die Kirchen- und Staatssatzungen bez.
griechisch-kath. Ritus der Ruthenen in Galizien.* Leopoli, 1864.

NEANDER, J.A.: *Allgemeine Geschichte der Christlichen
Religion und Kirchen.* Hamburg, 1825.

PALMIERI, A.: *Theologia Dogmatica Orthodoxa (Ecclesiae
graeco-russicae) ad lumen catholicae doctrinae examinata et
discussa.* Florentiae, 1911.

PELESZ, J.: *Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche
mit Rom.* Wien, 1870-1880, 2 v.

RAHNER, K.: *Wagnis des Christen.* Freiburg — Basel —
Wien, 1974.

RATZINGER, J.K.: *Theologische Prinzipienlehre.* München,
1982.

RATZINGER, J.K.: *Zur Lage des Glaubens.* München —
Zürich — Wien, 1985.

SCHÜRMANN, H.: *Die Mitte des Lebens finden.* Freiburg
— Basel — Wien, 1979.

SKRULJ, S.: *Drei Fragen aus der Taufe des hl. Wladimir.*
„Archiv für slavische Philologie“, XXIX, 1907.

SMAL-STOCKYJ, R.: *The origin of the word „Rus“.*
„Slavistica“, VI, Winnipeg, 1949.

SZARANIEWICZ, I.: *Patryarchat wchodni wobec kościoła
ruskiego i Rzeczypospolitej polskiej.* Kraków, 1879.

TISSERAND, R.: *La vie d'un peuple: l'Ukraine.* Paris, 1933.

TOMASCHEVSKI, S.: *Woher nahm Ukraine das Christen-
tum?* Lemberg, 1929.

— *Apostolisches Schreiben. Catechesi Tradendae, Seiner
Heiligkeit Papst Johannes Paul II. über die Katechese in unserer
Zeit.* Rom, 16. 10. 1979.

- *Zentralkomitee der Deutschen Katholiken. Glaubensvermittlung heute.* Bonn-Bad Godesberg, 10.03.1982.
- „*Britanica*“. The Encyclopaedia Britannica; 24 edition, London — New-York — Chicago — Toronto, 1936, IV.
- *Dictionnaire d'histoire et de geographie ecclésiastiques.* vol. IV, Paris, 1930.
- *Polski Słownik Biograficzny.* Kraków. Polska Akademia Umiejętności, 1936.
- *Slavonic Encyclopaedia.* Ed. by J. Rousek; New-York, 1949.

ШЛЯХОМ СПІЛЬНО—ХРИСТИЯНСЬКОЇ ПРАВДИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

І. Звернення України на Захід

Так буває у житті людини й так буває у бутті народів, що коли надходить хвилина рясного злету, щось або хтось виринає, загороджуючи та ставлячи перепони. Так було часто й в історії нашого українського народу. Так стає і сьогодні, коли перед нами появляється підхожий момент взяти в руки свою судьбу.

Вогонь свободи, який спалахує надійним полум'ям поміж народами, що знайшлися у большевицько-московській тюрмі, не міг не пройняти й України. Хто ж бо більше від неї страждав під кривавим гнетом свого сусіда, хто ж довше за неї боровся проти північного наїздника та хто мав більше право аніж вона повстати та звернутись до вільного майбуття! Насправді Україна, надхненниця та найпершою лава в бою за правду та волю, піднімається одчайдушно та одважно, аби вибороти вимріяне благо та відискати страчене право.

Крізь довгі випробування, через незлічимі страждання, шляхом непростимих помилок, виглядає, що нарешті український народ вивчив правду своєї дійсності. Він, перш за все, дійшов до суті свого досвіду, який йому каже, де знаходяться ключі до істинної розв'язки питання його буття та якою дорогою йому йти. Змаг бо за долю та волю ставить він на оті колії, які одинокі можуть його повести та безперечно поведуть на певніші та світліші береги. Дарма, що Україна прогайнувала силу-силенну сприятливих нагод та стратила стільки близкучих можливостей, не є ще таки запізно. Український народ ще існує, тому й може та мусить не здаватись, а довіряти, що є змисл дальнє боротися, аби його здобути. Але змисл є та буде, якщо підеться у правдивому напрямі.

Нескорені та безстрашні бійці за права та за правду українського народу, а зокрема ті, яких в останні десятиліття Дух Божий розбудив в серці України, навіваючи їм багатирську наснагу посвятитися на олтарі батьківщини, та доглядіти крізь горіння свого ціlopального жертвування сліди, якими нам ступати. Це — сліди, які викарбували апостоли, хрестителі та просвітителі українського народу. Це — сліди, які залишили нам наслідники основників українського християнства; сліди обновників та провідників правди-

вої віри посеред нашого народу. Це й сліди, якими простує нинішня настанова тих, хто з рішучою свідомістю пише найновіші сторінки історії, сповнені веселкових чекань.

На чому ж, отже, полягає отой шлях, що є єдиним справжнім стрижнем побудови храму українських душ та тим-то й буття і майбуття України? Відповідь може бути тільки одна. Таку бо дає нам вердикт історії, якщо ми на неї поглянемо ретельним, діловим та безстроннім оком нашого глибокодумного осмислення. Погляньмо!

В тому часі, коли на землях нинішньої України постає державна організація, зарисовуючись та виринаючи як політична потуга, з якою треба безумовно числитись, християнська Європа, тобто тодішня цивілізація та культура, ділились на два основні осередки. Їхніми джерелами були античний Рим та західне християнство, яке вкорінилось у тій же культурі з однієї сторони, та древня Греція та східне візантійське християнство, яке послуговувалось здобутками тієї ж культури, з другої сторони. Ці, дев'яте та десяте століття, були й часом, у якому Візантія доходила до апогею свого розвитку, могутності та слави, під час коли західня християнська Європа, яка мала вже сильні підстави та передумови, набирала ще поволі поштовху та наснаги до підйому та до

укріплення свого майбутнього становища. Тому-то не диво, що, ота староукраїнська Київська Русь виявляла безперечні симпатії скоріше до західного християнства, яке їй не загороджувало свободи, та не бачила ніякого ускладнення зі сторони європейського Заходу, то все ж таки в'яжеться більше зі Сходом Європи. Це не тільки тому, що староукраїнська Русь знаходиться у безпосередній близькості з Візантією та має з нею відносини. Але мабуть тому, що Русь захоплювалася блиском Візантії, перебувала під впливом її культури та знаходилась під чаром обрядовости її релігійного культу.

Сьогодні можна дивитися на Володимирське рішення та на подію, що завершується датою Хрищення України в 988 році, з перспективи дальнього пізного чи запізнілого історичного досвіду. Можна думати, як це дехто робить, що наше пов'язання з Візантією було фатальною помилкою для буття нашого українського народу. Візантійський світ, дійшовши в той час до вершин, подібно як елліністичний християнський Схід, Александрія та Антіохія, кілька століть раніше, починає хилитися до падіння. На це склалося більше причин. Згодом і турецька навала та те, що по ній прийшло. До певної міри ми стали жертвою отієї візантійської східної цивілізації, яка вже нам нічого позитивного дати не могла.

бо сама не мала. Вона бо закостеніла в минулому, поринаючи в застою, відокремленні, відчуженні та нетерпимості до інших, зокрема до християнського Заходу.

Що правда, древня Україна збагнула скоро, що її раньше хитання поміж Сходом і Заходом, було у справедливлене. А й зоглянулась, що вона знайшлася у неясному, непевному та небезпечному положенні. Це не означало ніяк, що були прояви незадоволення з виду, в якому прийнялося християнську віри. Українське християнство користає якмога з того, що Візантія йому передала, стараючись збагатити чим більш свою духовність та свою культуру. Східня обрядовість вкорінювалася усе глибше в душу українського населення. Прив'язання до „руської віри“ (тобто візантійського обряду), ставало все сильнішим тому, що вона пристосовувалась до української психіки, до українського духовного звучання та до українського відчування. Греська віра перетворювалася у „руську-українську віру“, бо українське християнство зуміло перелицьовувати, перепрацьовувати, творити нове, віднаходити своє.

Коли, проте, християнська Русь-Україна починає тужливим поглядом глядіти на Захід, на західну культуру, на Рим, то вона шукає чогось іншого важливішого та основнішого. Вона

своїм найдостовірнішим речником, яким було монашество Київської Печерської Лаври та інших монастирів, убачала в Римі наслідника св. Петра, як підставу християнської єдності та як джерело правдивої християнської віри. Один з печерських монахів, співавтор Печерського Патерика та пізніший єпископ, так пише до свого співбрата:

„От що розумій, брате! Верховний апостол Петро був Церквою Бога живого.“ (Початок XIII століття). Автори давніх літописів за час трьох соток літ українського Київського християнства висказуються про Рим з пошаною як про осередок християнства. Самоврядна Київська Церква визнає примат папи в справах віри. Принайменше до кінця XIII століття Київське Християнство зберігало християнський універсалізм, тобто почуття приналежності до Вселенської Христової Церкви під проводом наслідника св. Петра, як це накреслив митр. Іларіон в XI столітті.

Постійне змагання Українського Київського Християнства, аби визволитись від впливу та з наступу і зверхності грецької Церкви, було з однієї сторони, стремлінням усамостійнення та бажанням незалежності від Сходу, який майже століття після Хрищення України зірвав з Римом, роз'єднувшись з Вселенською Церквою. З другої сторони, оте змагання Української Церкви означало постійне тяготіння до Риму, стараючись

нав'язати все тісніші відносини з ним та посилити їх усе тоді, коли появлялась нагода. Оце безперебійне звертання до Риму та Заходу було іноді мляве, несвідоме та підсвідоме. Іноді воно прибирало виразність рішучої волі, яка шукала щільного пов'язання та чіткого поєднання. Так було наприклад, на Ліонському Соборі в 1247 році, коли довершено церковну унію з Апостольським Престолом, або в 1439 році на Флорентійському Соборі, а зокрема в Берестейській унії в 1595-96 році, та в багатьох інших виявах посилення зв'язку з Римом на протязі 1000-ліття Українського Християнства.

Проте справжнього стрижня такої настанови України треба шукати в менш чи більш ясному зрозумінні та переконанні, що наш народ принадлежить до західної цивілізації, до Європи, яка є речником та гарантам поступу, а не до Сходу, від якого не можна нічого очікувати.

Для більш свідомої частини українського народу ставало все очевиднішим, що значить Захід Європи, а чим є Схід. Тому український народ дорожачи своїм церковно-національним надбанням, водночас силкується якимось чином віднайти якусь відповідну розв'язку, аби включитися в той Захід, якого раньше не доцінилося достатньо та не приєдалось до нього. Йдеться, остаточно, направити помилку, якщо так можна

б назвати наше вештання на окраях західного світу, який гряде. Тільки рішучий зворот до нього міг би вивести Україну та її народ там, куди вони дійсно приналежали. Погляньмо!

Чому германські племена могли стати народами, що зуміли створити високу культуру та піднятися до авангарду, що верховодить розвитком нашої цивілізації по нинішній день? Це тільки тому, що вони включилися у русло римсько-латинської культури, яка була з'ясуванням здобутків всієї античності. Оцю цивілізацію християнство перетворювало, вливаючи в неї духа, нову вибухову силу та нові невичерпані ідеї. Так поставав європейський захід у новий світ, душою якого був християнський Рим. Без цієї цементуючої сили, якою виявилася апостольська столиця християнства з намісником Петра, не було б як урятувати надбання минулого та направити його на колії майбутнього розвитку. Без зціплюючого центру християнства свіжі енергії новоприбулих племен залишились би надальше відсталим Сходом, руйнуючим, стихійним елементом без ясних та певних дорого-вказів. Погляньмо! Що стратили народи середньої Європи, які опинилися під впливом отієї західної християнської цивілізації, яка приходила до них за посередництвом німецького елементу? Дарма, що вони були водночас під тиском німецького

Заходу та знаходилися часто в небезпеці затратити відчуття свого національного буття, то остаточно кінець-кінців вони тількискористали та стали цивілізованими, культурними та розвинутими народами. Найкращим приміром є для нас, знана нам Польща. По суті речі, це був малий народ. Він і мусів дещо потерпіти від німецького потягу на Схід. Але, якби не оте все, що німецька цивілізація та культура дала Польщі, він залишився б непомітною та слабою етнічною одиницею. Міста побудовані на німецький лад, закони, організація, культура, принесло польській державі та її населенню латинське християнство; воно дало Польщі змогу стати державою, яка вступила поміж народи християнської європейської спільноти. Поєднання з Римом ніяк не послаблювало позицій польського народу, а навпаки позволяло йому розвиватися та розростати. Рим стає для Польщі постійним джерелом культурного та духовного піднесення, а водночас і покровом, захистом та підпорою для його політичного та національного становища. Захід є для нього не так небезпекою, як скоріше спасенним союзником. З ядра малого народу витворюється сильна національна державна побудова з культурою та свідомою самопевністю свого буття та призначення. Вона знаходить признання, визнання, визнання в світі,

та її ім'я не є призабуте, як наше. Безперечно на це склалися різні історичні моменти, яких тут годі вичисляти. Але таки не можемо заперечувати, що основну роль відіграло тут західне християнство, а радше поєднання з осередком християнської Вселенности. Подумаймо, що було б з Польщею, якби польський народ опинився в колі східного християнства, що було роз'єднане з Римом, та кинуто напризволяще упалому та відсталому східному світові. Хоча це тільки припущення, але вони не є неусправедливими.

2. Нещасне непорозуміння

Наш погляд, проте, не може ограничуватись тільки на події прийняття християнства із візантійського Сходу, з самої Греції та чи за посередництвом Болгарії а навіть на трагічному роз'єднанні християнських Церков, що принесло нещасні сліди й посеред нашого народу та гіркі наслідки для нашої історії. З часом оцей стан можна було б наладнати та віправити курс нашої історії. На жаль, пішло дещо інакше. Як? Греція, перестаючи бути центром культури та згодом затрачуючи свою політичну незалежність, не представляла вже властивої небезпеки, не відгравала великої ролі та не входила в властиву рахубу наших церковних та культурних рішень.

Вона не була помічю, але не була й небезпекою для України. Властивим горем для нашого народу стало страхітливе ускладнення, якому на початку можна було протиставитися, відбиваючи від нас небезпеку. До певної міри ми самі стали винуватцями та причинилися до цього ускладнення. А іменно повне емоційне відвернення від Заходу. Прийшло до нього поволі та постепенно. В основному з двох головних причин. Перш за все греки, які були на початку присутні в первісній старо-українській Церкві не тільки, як звичайно, своїми митрополитами, часто й єпископами, а теж своїми вченими та вчителями, використовували своє положення, аби наставляти населення України проти західньої Церкви, Риму та Папи, розширюванням ворожих вісток, наклепів та передсудів. З часом давало це свої негативні наслідки. До певної міри причинилися до того вістки про незрозуміння та неправильне відношення Риму до східних старо-українських християн.

Вирішальною причиною була, однак, Польща. Вона, що на своїх західніх областях знаходилась під тиском німецького елементу, звернула свої затій та зазіхання на Схід. Наші землі її притягали.

Засобом такої польської експанзії польського народу на землі України стала польська латинська

Церква. Вона користувалася всіма принагідними нагодами, аби встановити свої польські церковні побудови та таким чином польонізувати українські землі. Вона приходила з гордовитою самопевністю, знаючи, що вона належить до християнської західної спільноти, де може числити на підпору. Особливим її старанням було представити в темних кольорах український обряд та українську Церкву як єретицьку, непевну та підозрілу, аби в Римі викликати підозріння та неприхильність до руської (української) віри.

А в тім слід не забувати, що Русь-Україна того часу (Х-ХІV ст.) стояла культурно набагато вище за малу Польщу, яка поволі починала розвиватися під впливом сусідньої німецької цивілізації.

Польський наступ на Русь-Україну, що поєднувався з понижуванням та погорджуванням української віри та української культури, почав викликати все більш противольські настрої поміж русько-українським народом, все більше настороження, нехіть та упередження до всього польського, а тим-то й латинського. Не всім було можливо зрозуміти, що треба відрізнати польський месіянізм, шовінізм та експансіонізм від латинського Заходу, а перш за все від католицького Риму. Апостольський Престол, що з незначними винятками, стояв вірно та цілковито

по стороні східного українського християнства, здаючи собі справу, яку важну ролю воно від огравало для Вселенськості Христової Церкви.

Свідомість своєї християнсько-обрядової гідності, довір'я та пошана до своїх церковних зверхників і провідників, а зокрема любов до свого вже рідного християнства, ставали визначальним та вирішальним чинником настанови українського народу. Все ж таки, помимо протипольсько-латинських настроїв, тоді як і згодом упродовж усієї історії українського народу, не існувала дійсна нетерпимість, ворожість та передження супроти папського Риму. Вистачає поглянути на приязні відносини козаків, з Апостольською Столицею та європейським Заходом. Отих українських козаків, що часто боролися з великою хоробрістю, щоб захистити християнську Європу перед турецькою небезпекою. Проте віддаль утруднювала чіткіші та тісніші пов'язання з Апостольською Столицею, під час коли малось до діла з Польщею, що ставилась як речник латинства. Положення погіршилося ще більше через татарську навалу в XIII столітті та її дальші наслідки.

Грізнішим та найбільш згубним наслідком виявилося, зате, тимчасове перенесення митрополичого осілку на Північ в XIII столітті, що сприяло поставанню та зростанню нового

осередку на Півночі. Цей осередок був запеклим, небезпечним противником русько-українського буття. Проблемою стало, однак, що ота Північ пред'являла загарбати духовну спадщину Русі-України та собі її присвоїти. А дном ускладнення була настанова постаючого державного центру, який розширяв свої амбіції на велику скалю. Їх підставою та усправедливленням було жадання стати новим осередком християнства, переймаючи не тільки українські надбання, а й всього візантійського Сходу.

Якщо вже від самих початків московська Північ орієнтується на візантійське протиримське та протизахідне наставлення та його скріплює своїм наївним та зовнішнім рітуалізмом (обрядовістю), своїм примітивізмом, відсталим фанатизмом, то згодом оте наставлення стає домінуючою властивістю московського християнства. Саме тут основна протилежність до Руси-України. Доля України, особливо від того часу, буде залежати тільки від вірності своїй істинній правдивій орієнтації, якою було звернення до Заходу, чи, ще точніше, її правильне вдержання рівноваги поміж Сходом і Заходом, при ясній рішучості злуки з Вселенською Церквою, якої знаком та дійсністю є єпископ Риму. Це означало б, перш за все, захищатись від польського проникання в

тіло українського буття, як і водночас та ще більше від шкідливого нівечення української душі московським, чужим світосприйманням та протилежним світоглядом.

Зокрема з падінням української державності в XIV столітті, припадає українському християнству дуже вагома та тяжка роль. Розв'язування релігійно-церковного питання матиме великий, ба й вирішальний вплив на дальну долю українського народу. Треба було багато ясності та рішучості, аби не вибитись із своєї правильної колії та держати курс, який відповідав би християнській правді та йшов би логікою історичної послідовності, сприяючи буттю українського народу та рятуючи його від небезпек загибелі. Завдання це було перш за все відповідальністю проводу Української Церкви, а теж падало на плече всього люду.

На жаль, XIV, XV та XVI століття були для нас отим неясним часом, коли виділяються деякі спрямування до поглиблення дезорієнтації, а тим-то й до погіршення дальній долі українського народу. Це перш за все певного роду опортунізм вищої верстви нашого народу, шляхти та аристократії. Вони, знеохочуючись загальним станом України, а зокрема зражуючись послабленням нашої Церкви, яка знаходилась у виснаженню, бо без постійного зв'язку зі Заходом,

залишали український обряд, а тим-то й польонізувалися. Зате загал населення, залишаючись при своїй вірі, обряді та Церкві, як і частина ієрархії та духовенства, починає глядіти на московську Північ. Вважається, що там основа, сила та опора для нашої східньої віри. Щоб залишитись собою, залишилась, мовляв, одинока можливість шукати помочі звідтіля, єднаючись якмога з московським православ'ям. Що могло вплинути на таке відчуття, мислення, переконання, можна б довго розмишляти. Певним є, проте, що одним, якищо не головним приводом до такого спрямування, була рафінована пропаганда зі сторони православної Москви, яка використовувала всі можливі нагоди та способи, аби витворити поміж людом України таке переконання та втілити його в дійсність.

Таке тяготіння до московського православ'я стало через кілька століть духовним нуртуванням немалої частини українців, що вбачали в тому свою тотожність, захищаючи її перед Польщею, що ставала тоді сильною, агресивною, загрозливою для України. Така настанова, однак, замість бути спасенною розв'язкою скрутного положення українського народу, кидала його на край ще більш непроглядної безодні. Дійсним згубним ускладненням пробігу української історії не було

ніщо інше, як саме оте нерозумне та ірраціональне глядіння на православну Москву.

Безперечно Україна потребувала підпори, поштовху та помочі. Але того слід було шукати деїнде. А іменно, в центрі вселенського християнства та в цивілізації Заходу, яке верховодило світом, що поступав, розвиваючись усе більше. Пов'язуючись з Римом та зі Заходом Європи, Україна виключувала б одним махом інтриги Польщі. Вона бо ставала б в ряди отого самого світу, від якого Польща черпала свою самопевність. Україна могла б з часом подолати не тільки загрозу польського тиску, але й протиставитись з успіхом Москві, бо вона стояла б на зовсім іншій платформі, яка б її відрізняла від московського Сходу та вимикала б пред'явлення московського православ'я, аби приєднати, підпорядкувати та уярмити українську землю. Рим не був, отож, загубою України, як багато ще по сьогодні несвідомо, безпідставно та неблагородно повторяють.

А навпаки, він був одиноким порятунком для нашого народу, даючи йому можливість вднайти себе, аби з безпомічного, безпорадного та безсилого люду стати народом, який певний себе тряде в майбуття та знає, де його неодмінне місце та як неповторним є його завдання.

Дарма, що свідома та ведуча частина народу зрозуміла як слід, що час залишити блудні манівці, на які зійшлося, та ступити на новий, „старий“ і правильний шлях (Берестейська унія — Берестейський Собор 1596 р.), то таки інша частина українців, зокрема менш освічена або зовсім неосвічене простолюддя, не зуміли як слід оцінити положення. Збаламучення було вже глибоко вкорінене, аби усвідомити собі, що від московського православ'я нам нічого не очікувати як тільки підкорення, уярмлення та відречення свого рідного українського благочестя, а достаточно й свого українського буття. Для того треба було більш яснішого розуміння та більшої освіченості. Вони могли створити обновлення. Любов до своєї батьківщини та прив'язання до своєї „української віри“, вимагали тверезого та ретельного мислення, а не зісковзування на терен сліпоно фанатизму, який приносив тільки загибель.

Такою руйною була боротьба проти Унії в XVII столітті, яка ввійшла в нашу історію під лозунгом: „Русь нищить Русь“. Закінчилася вона тільки переконанням, що нам дорога не до Москви, а від Москви. З кінцем XVII та з початком XVIII століть Україна стає в превеликій своїй більшості по стороні єдності з Вселенською Церквою. А це означало вихід з сутінок Сходу та звернення

лицем до західної цивілізації. На жаль, опам'ятання було запізненим. Друга частина XVIII століття не була вже в стані вирятувати України, яка впала жертвою Москви. Православ'я, що вона несла, запечатувало гріб української незалежності. Хоча дещо пізніше падає і Польща, то її положення зовсім відмінне. Вона залишається Заходом. А це стане для неї вирішальним навіть у найгрізніших хвилинах.

3. Невгавуща змага до істинної мети

Чим міг бути для України Захід, тобто злука українського християнства з Римом, показує найкраще Західня Україна, яка на щастя, попала під Австрію. Дарма, що вона надальше знаходилася під тяжкими ударами польської стихії, полонізуючої та латинізуючої, все ж таки свобода принадлежати до Риму дала західнім українцям можливість відродитися, обновлятися та виринати на поверхню національної свідомості. Західня Україна стає П'ємонтом нашого народу тільки тому, що вона залишається католицькою. Будучи католицькою, вона водночас є і суто українською, народною та патріотичною. Католицизм не чинить українців рабами ані Польщі, а тим менше Риму, ані нікого іншого. А навпаки — Українська Католицька Церква із усією своєю ієрархією, із

усіми своїми структурами стає вістрям українськості, заборолом прав українського народу, а тим-то й передумовою, підставою та запорукою незалежного життя Західної України.

Безперечно, є ще багато інших складників, які зумовляють буття українського народу. Але ніяк перечити історичної правди та досвіду нашої минувшини, що основним постулатом нашого буття і неодмінною та безумовною умовою існування вільної та самостійної України буде єдність народу. Проте запорукою оцієї єдності може бути тільки одна віра. Вона бо дає народові змисл, ціль та зміст. А вони саме такі, що вимагають ясно визначеної віри, тобто Церкви та типу християнства, що були б чітко виділені та чітко спрямовані до мети, відповідно до положення нашого краю, та які не падали б під чужі впливи. Таким може бути для нас тільки християнство, яке спиралось би на такій основі, яка давала б йому натхнення, наснагу та настанову та яка, захищаючи його та залишаючи вільним у його стремлінні до вольності, шанувала б його особлившу тотожність.

Ідея та ідеал такого християнства не є чимось, що накинуто нашій Церкві, до чого її примушувано, або що з'явилось згодом. Це було спонтанним та самозрозумілим від самого початку, бо це відповідало геополітичному

положенню нашого краю, бо виходило з буття та з глядіння на майбуттє українського народу. Воно йшло в співзвучанні з інтересами України. Проте така настанова була й вислідом осмислювання, міркування та рішення основників християнства в Україні. Як можна припустити на основі історичних даних, св. Ольга хилилася більше на Захід, хоча мала тісні відносини з Візантією. А було це мабуть тому, що була більше обізнана з дійсним становищем. Святий Володимир вибирає рівновагу. Вона мала бути шляхом, на якому мала проходити Україна між Сходом та Заходом. Положення України говорило за Сходом, Захід, зате, відмінно від Візантії, не мав жодних претензій до України, залишаючи її вільною та свободною, запевняв водночас захист, підпору та опору українському народові. Перш за все в'язав його з цивілізацією, що пов'язуючи спадщину античної культури народів, з новими та свіжими енергіями германського світу, поставала світлою, багатонадійною обітницею майбутності.

Можна припустити, а до того є підстави, що основоположники християнства в Україні в свою рішенні гляділи сuto з точки зору поступятів християнської віри. Вони бо знали, що Христос жадав єдності для свого стада. Вони розуміли добре, що справжня сила та істинна

правда християнства знаходитьться таки в папському Римі. Це стало очевидне зокрема в дальших століттях після відлучення Візантії від Риму, в 1054 році, коли питання єдності стало дуже загальним. Вся історія Української Церкви показуватиме, що Україна не має ніколи спокою. Вона бо відчуває постійно вимогу наладнати свої відносини з Римом.

Її історія є постійним звертанням до цього. Це було свідомістю чи підсвідомістю українського шляху. Не тільки тих, що зберегли або відискали єдність, але й тих, що її затратили або силою подій попали в світ роз'єднаного Сходу. Зрештою кожному, хто погляне серйозним та ретельним поглядом на християнство, побачить, де веде розлука з джерелом єдності. Йдеться тут так про Схід, але й про роз'єднані західні віроісповідання та Церкви. Єдність всіх християн під проводом наслідника св. Петра є запорукою достовірності та життездатності християнства. Але єдність є і вимогою правдивого співжиття людей та передумовою істинного поступу людства. Єдність бо виходить з отого джерела, яке є найосновнішою властивістю та найціннішим стремленням людини — любови. А християнство є саме радісним проголошенням любови Бога до нас та гарячим закликом до чинної відповіді на ою любов. Тому-то незважаючи на те, що сучасна

цивілізація, яка постала на ґрунті християнської віри, сьогодні нехтує нею та віднихає її на задній плян, то релігія, а зокрема християнство, ніяк не затратило неповторної значимості для людини, людства та народів. Було б, отже, невправданим твердити, що надавати релігійному питанню, а з ним і приписувати началу християнської єдності таку вагому ролю, як колись, означало б відсталість, яка повертається до пройшлих видів мислення. Є безсумнівним, що для нашого народу, не менш за всю історію України, й нині християнство є дуже вагомим чинником, а то й основною передумовою відродження нашого народу. Вистачає поглянути на спрагу за Божим словом, що виявляється у побиванні за св. Письмом. В жодному народі, що сьогодні піdnімається до свободи на попелах комунізму та московського поневолення, не зустрічаємо такого оживленого релігійного шукання як саме в нашему краю. Відродження оте є найбільш видимим та найбільш палким у Західній Україні. Тут українське християнство обновляється та скріплюється на основі української традиції та християнської послідовності, якою є вірність Вселенській Церкві. Саме в отій вірності, ради якої Українська Католицька Церква не пішла шляхом підкорення та пристосовництва.

а вибрала разом із своїми вірними багряницю мучеництва.

Оце нинішнє дуже та рішуче звернення Західньої України до нового християнського майбуття ставиться і як віднайдення давньої вікової та водночас нової багатообіцяючої бази для українського національного майбуття. Наш народ, мабуть з більшим історичним обґрунтуванням, кладе всі свої надії на карту щільного об'єднання біля своєї Церкви, яка, будучи членом великої вселенської спільноти християн, стас зав'язкою, заставою, заборолом та запорукою для всієї України.

Найбільш самозрозумілим стремлінням усіх тих, кому лежить на серці доля українського народу та хто пред'являє права бути справжнім християнином, не може бути нічого кращого та розсудливішого як поставитись під оцей спільний прапор, поза яким немає інших знамен для нас.

Тому слід поставити під знак запитання сирямування та почини, які силкуються створити інші осередки українського християнства. Навіть якщо вони є виявом доброї волі, навіть коли вони походять з нашої традиції та навіть коли вони видаються у справедливлені деякими зумовленнями, то ніяк іх сейчас приймати як правильні дороги нового розвитку. А іменно треба добре застановитися, чи вони не стають перешкодою,

аби зібрati всi нашi сили бiля одного та певного начала, аби спiльно та навзаємno об'єднуватись до дальшої та грядущої подiї. Якiщо бо iнши, новi або давнi вiроiсповiдання постануть як суперники, або як протилежнi сили, якi прoтиставлятимуться та будуть поборювати, або перешкаджати та гамувати дiю отої Церкви, яка має найяснiшi передумови та найпевнiшi позицiї, ми повернемо до минулого, саме до того минулого, яке нас повело до нацiональної трагедiї.

Пiд цю хвилину, в якiй історiя закливає нас скопити сприятливу нагоду, було б жахливим починати новi випробування. Логiка послiдовного поступування вимагає, щоб залишити все зaйве та вiдкинути все спiрне, аби причепитись до одинокої дошки порятунку, яка нас понесе до берегiв спасенної пристанi. Хто щирий та свiдомий, знає, що нею є для нас Українська Католицька Церква. До такої настанови кличе нас досвiд минувшини. Про неї говорять нам визначнi історичнi постатi, провiдники, так церковнi як i свiтськi. Тiльки для прикладу вистачить назвати митр. Іларiона (XI ст.), Клиmenta Сmolятича (XII ст.), князя Iзяслава, короля Данила (XIII ст.) Тiльки згадати ролю українських владик в Лiонськiй та Фльорентiйськiй Унiях (1274 i 1438-9 pp.). Зокрема пам'ятати про Берестейський Собор (1596) та про

велику ідею Мелетія Смотрицького, Вельямина Рутського та Петра Могили. Досвід цього останнього є найбільш промовистим доказом, до чого ясна свідомість українського православ'я спрямувалась та в чому мало полягати завершення становища Української Церкви. А іменно, в створенні сильної бази для українського християнства, яка б чинила нашу Церкву незалежною від впливів та затій так польської як і московської Церков. А такою базою мало б бути оформлення українського християнства на патріархальній чи ій подібній структурі, яка була б в злуці з Римом, що означало б визнання Папи, наслідника Апостола Петра, головою Вселенського християнства. Це піднімало б істинність та повагу українського християнства, вливало б йому більше наснаги для скріplення християнського життя, піднімало б рівень релігійної освіти та церковної організації. Одним словом, чинило б нашу Українську Церкву дієвою, достовірною та дозрілою, що виходило б на добро українського народу та творило б сильні передумови для боротьби за визволення України. Така ідея проходила червоную ниткою крізь усю дальшу історію Української Церкви аж посьогодні, знаходячи найвизначніших та найпереконливіших речників у особі Слуги Божого Митрополита Кир Андрея Шептицького та в Патріарсі Йосифі

Сліпому. Але навіть у світських людях та державних мужах, які із зовсім політичних інтересів та з національних міркувань уважали створення українського Патріархату в злуці з Римом як неодмінну вимогу для буття українського народу. Багатьом знаний плян Винниченка в такому змислі в 1918-19 роках. Зокрема події останніх десятиліть, які ввійшли в історію нашої еміграції під гаслом: „Змагання за Український Патріархат” є промовистим приміром стихійного чи свідомого відчуття, де ключі до кращого майбуття нашого народу.

4. Тільки одною спільною лавою

Немає сумніву, що Православна Церква Русі-України була в багатьох історичних моментах виявом волі українського народу. Вона бо ставилась як захист проти наступу польськості на наші землі.

Українську Православну Церкву, якщо вона є дійсно українською, а не частиною московської, треба вважати послідовним кроком на шляху до унезалежнення Української Церкви від московського православ'я.

Постання Української Автокефальної Православої Церкви було щирим та палким висловом любові до свого народу та до свого рідного

християнства, протиставляючись чужому. Водночас ніяк перечити, що по своїй суті Православна Церква України не була чимось завершеним, повним та виразним. Вона завжди хилилась до когось та шукала чогось. В дійсності вона потребувала неодмінно та безумовно свого остаточного визначення. Ані Візантія, ані Москва, не давали та не могли давати українському християнству того остаточного доповнення. А навпаки, сама вимога бути українською Церквою, означала унезалежнення від Візантії та визволення від Москви. Тому-то з православ'ям питання становища української Церкви залишилось таки нерозв'язаним. Релігія, яка замикається в гетто, слабне та животіє, бо релігія по своїй суті тяжіє до об'єднання, до цілості, до універсалізму. Це відноситься понад все до християнства. Національним християнським віроісповіданням бракує чогось. Українська Православна Церква потребує такого загального вселенського глядіння. Вона перш за все потребує нового поштовху, підпори, помочі, проводу, надіння, взаємної помочі. Так давній як і теперішній досвід доказує нам це недвозначно. Щоб зберегти дещо східнього, вона мусіла поміж двома світовими війнами шукати приюту в Польщі. За дуже обмежені вольності вона платила тяжкою монетою, живучи на правах упокореної та пониженої поневоленки. Не

краще і сьогодні. Вона навіть зветься Польською Православною Церквою.

На Заході вона знайшлась у зліднях. Проходячи кризи розбиття та неясності свого становища, вона не мала змоги подати своїм вірним того, що обновило б їх духовно та об'єднувало національно. Багато можливостей було страчено.

Відкидати Українську Православну Церкву було б необачним, неосправедливім та нехристиянським. Дух християнської любові, зокрема поміж братами, виключає всякі вияви релігійної нетерпимості та фанатичного суперництва. Правдиве християнство мусить підніматися до ширшого глядіння, стараючись зрозуміти інших, дивитись на них з їхньої точки зору. Щирий християнин, послідовник Христа, мусить шукати дороги до спільноти співпраці для добра українських душ, з усіма тими, що мають добру волю. Він повинен і здобутись на відвагу, аби не задержуватися на помилках інших, а віднаходити їхнії добреї сторони. Діялог та приязні відносини, повинні оживляти християнські віроісповідання, що оголошують Христову Благовість українському народові.

Проте водночас треба глядіти тверезо на дійсність, тобто з точки зору правди, дарма, що такий діловий та безпристрасний погляд може

бути прикrim, бо суперечить нашим почуттям, емоціям, призвичаєнням та користям.

Тому-то не зважаючи на всі почуття прихильності до нашої Української Православної Церкви та помимо того, що вона має своє місце та свій змисл бути в нашему народі, то таки приходиться нам ствердити, що вона не є завершенням українського християнства, але тільки шляхом до віднайдення остаточного визначення, якою має бути наша Українська Церква. Саме в тому значенні вона має ціль та усправедливлення для свого існування. На нашу думку, цією ціллю є супроваджувати та вести до справжньої української та істинної християнської Церкви тих українців, яким дорога до цієї ж Церкви ще неясна та трудна.

Проте виринає отут вагоме та поважне запитання: Чи оця вирішальна та відповідальна година, яку вибиває історія та на яку глядить доля українського народу, дозволяє на вагання, чекання, випробування та зволікання? Не є бо визовом цієї хвилини схопити обома руками довгий та опечалений досвід минувшини та перескочити всі зайві стежки, аби сейчас діяти! Якщо бо Українська Католицька Церква піднімається з так великим запалом, з так могутнім злетом та з так виразним спрямуванням, чи не було б краще відважно та самовіддано зібратись

біля одного прапора до спільног змагу, за спільну справу, до одної мети, замість розбиватись, розбрратуватись, розчленовуватись, як колись! Ми не можемо знову впасти в пропасть, з якої може вже ніколи не зможемо вийти.

Найрозумнішим та одиноким є зібрати всі сили у одну спільну бойову лаву, аби „вірівус унітіс“ (спільними силами), будуючи один соборний собор українських душ, здобути кращу долю для нашого народу та спрямувати нашу мандрівку до остаточної та справжньої батьківщини. Такою нездоланною твердинею, якої пекельні ворота не переможуть, є саме Вселенська Христова Церква, якої виявом для нас є наша Українська Католицька Церква. Перевершуючи всі мнимі, справжні чи несправжні перепони, нам не можна шукати інших розв'язок як тільки оцю. А це у всіх відношеннях. До цього закликає нас наша християнська совість та відповідальність перед нашим народом.

Трагедія України посунулась так далеко, що все частіше постають голоси, які виявляють повну зневіру в можливість нинішніх днів, аби визволитися від московського уярмлення та добитися національної самостійності. А це тому, що не вся Україна є готова зректися чужого ярма. Частина східніх областей України так далеко пішла, що не є вже спосібною відчути принадлеж-

ності до свого народу. Притуплення та навіть затрачення національної свідомості є вислідом трьох століть горя московської окупації в Східній Україні. Важливим чинником поневолення та нівечення українськості було московське православ'я. Не окатоличення, а насильне оправославлення завдало тяжкого удару нашему народові. Нині стати одним фронтом проти загарблення стає дуже важким. Тому й дехто пропонує відлучитись від Східної України, аби свідомі західні області України могли діяти вільно та рішуче в прагненні за незалежністю своєї Батьківщини. Безперечно це тактика. Ніякий боротьбій український патріот не може собі уявити України без Києва, без Харкова, без Одеси, без Донецька. Проте не тактикою, а стратегією, тобто дійсною дорогою до досягнення наших історичних та неодмінних мет, є створення загальноукраїнської бази, аби нею перетворити, перестроїти, перебудувати Україну, надаючи правильну настанову її буттю. Все говорить про єдність на церковному полі, яка навряд чи перестає затрачувати свою докорінну значимість у житті людини та народів.

Ніяк нам призабути ще одного явища, яке багатьом невідоме. Польща, користуючи з відліги, починає відновляти свій наступ на українські землі, які вона нерідко і по сьогодні вважає

своїми. Може повторитися історія з XIV століття. Для малої горстки поляків на наших прадідівських землях, будуються костели та шлеться туди польських ксьондзів. Це добре. Але це може бути й забагато, бо може стати й новим пляном присвоєння собі не свого. Знаємо водночас, що чинить польська Церква для наших вірних на наших таки українських землях, що опинились, на превеликий жаль, під її владою.

Відповідь на це може бути тільки одна. Сильна об'єднана українська Церква зможе протиставитись польському католицизму, коли вона не матиме почуття меншевартості та знатиме, що вона в нічому не слабша за інші Церкви, а навпаки сповнена вірогідності та осяяна ореолом мучеництва за віру.

Вихідним пунктом може бути тільки добра воля усіх, хто шукає правди та бажає добра, істинного добра своєму народові. А щира воля поведе до спільноти молитви. Місце поєднання у сильному молінні для нас українців-християн, було, є і буде. Ним є набожність та любов до Пресвятої Діви Марії, Богоматері та Матері українського люду. Піднімати гарячі моління до Всемилостивого Господа за посередництвом Пресвятої Богородиці-це ѹ є талісман для дальнього шляху, яким нам простувати до нашої спільноти Мети.

Появу цієї книжки завдячуємо
жертводавцям, які прийшли нам на
поміч, а зокрема та перш за все
найбільшому благодітелю та знаному
філантропу пану д-рові Михайлові
Дем'янові з Пфорцгайму. Нехай
Господь милостивий винагородить
стократно його та всіх інших.